

*Rządowy podręcznik to nie
oszczędności, a uzależnienie edukacji
od polityków*

Hubert Guzera

Rządowy podręcznik to nie oszczędności, a uzależnienie edukacji od polityków

Synteza

- Przyjęte zmiany będą prowadzić do eliminacji z rynku prywatnych wydawców, a w efekcie do powstania jednego podręcznika dla wszystkich uczniów. **Będzie to zagrożenie dla konkurencji, pluralizmu i demokracji, szczególnie, że kontrolę nad jego opracowaniem będą mieć politycy.**
- W krajach OECD i UE tylko Grecja, Węgry i Islandia wprowadziły podobne rozwiązania. Z kolei, w większości krajów Unii Europejskiej szkoły mają autonomię w doborze materiałów edukacyjnych – **w Polsce przyjęto mechanizmy zniechęcające do użycia podręczników innych niż rządowe.**
- **Oświadczenia rządu oraz oceny skutków legislacji są nierzetelne oraz zawierają błędy.** Chociaż swoje uwagi przesyłali m.in. prezes UOKiK, Minister Finansów czy Rządowe Centrum Legislacji to nie zostały one uwzględnione. Co więcej, przed uchwaleniem nie został przeprowadzony proces rzetelnych konsultacji społecznych.
- **Pośpiech w procesie legislacyjnym oraz przygotowaniu materiałów edukacyjnych spowodowany jest kalendarzem wyborczym, a nie troską o uczniów i budżety domowe rodziców.**
- Nieprecyzyjne zapisy ustawy powodować będą zwiększenie wydatków po stronie szkół, samorządów i nauczycieli. Jednocześnie, oszczędności wykazywane w ocenie skutków regulacji nie wystąpią ze względu na błędy metodologiczne i przeoczenia, na które zwróciło uwagę m.in. Ministerstwo Finansów.

1.**Propozycja rządu**

Przygotowywana przez rząd nowelizacja ustawy o systemie oświaty ma na celu umożliwienie Ministerstwu Edukacji opracowywanie i drukowanie własnych podręczników szkolnych. Projekt zakłada stopniowe wprowadzanie ministerialnych książek do wszystkich klas szkoły podstawowej i gimnazjów, zaczynając od klas I-III. Byłby on darmowy dla rodziców, a jego koszt pokryłby budżet państwa, a więc wszyscy podatnicy, za pośrednictwem samorządów.

Uzasadnieniem rządu dla wprowadzenia nowelizacji jest fakt, że dla części rodziców koszty zakupu podręczników są zbyt dużym obciążeniem finansowym. Poprzez nowelizację rząd chciałby wpłynąć na rynek i zmusić wydawnictwa do obniżenia cen, oraz umożliwić powszechny dostęp do materiałów edukacyjnych.

Według projektu, tylko ministerialny podręcznik będzie dostępny dla szkół za darmo. Alternatywnie, szkoły mogłyby wybrać inne książki komercyjne, jednak ich koszt muszą pokryć władze lokalne. Ponadto, ponieważ ministerstwo wydawać będzie tylko podręcznik, obowiązek druku materiałów edukacyjnych (ćwiczeń, zadań, sprawdzianów etc.) spoczywać będzie na nauczycielach i szkołach. W tym celu samorzady dostaną dotację w wysokości 50 złotych na ucznia.¹

Oficjalna ocena skutków regulacji ustawy przewiduje, że w latach 2014-2017 koszt opracowania, druku oraz dystrybucji dla klas I-III wyniesie 16,5 mln złotych rocznie.² Koszt całego programu, łącznie z gimnazjami, ma nie przekroczyć 4,2 mld w horyzoncie 2014-2023.³

Ponadto, nowelizacja zmienia zasady ogłaszania list podręczników używanych w szkołach. Przed zmianami zobowiązani oni byli do wyboru książek przed zakończeniem poprzedniego roku szkolnego i ogłoszenia listy rodzicom do 15 czerwca. Po zmianach wybór mógłby nastąpić w dowolnym terminie, nawet po rozpoczęciu nauki.

2.**Ograniczenie pluralizmu**

Przede wszystkim, w obecnym kształcie ustawa prowadzi do nieuczciwej konkurencji ze strony państwa na rynku wydawniczym i w efekcie będzie prowadzić do wypierania prywatnych wydawnictw. Wprawdzie ustawa daje możliwość zakupu

¹ Projekt nowelizacji <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204475/204476/dokument102386.pdf>

² <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204475/204476/dokument102388.pdf>

³ http://www.pap.pl/palio/html.run?_Instance=cms_www.pap.pl&_PageID=1&s=infopakiet&dz=kraj&idNewsCommp=&filename=&idnews=149260&data=&status=biezace&_CheckSum=-1732701402

podręczników komercyjnych przez samorzady, ale dla klas I-III jego koszt nie będzie refundowany. Dla wyższych refundowany będzie na minimalnym poziomie, np. w klasach 165 złotych⁴ na 14⁵ potrzebnych książek. Nowelizacja jest więc skonstruowana tak, aby dla samorządów wybór książek innych niż rządowe wiązał się z dodatkowymi kosztami. Należy się spodziewać, że władze lokalne w większości wybiorą ministerialną opcję, co spowoduje zmonopolizowanie rynku przez państwo. Tego typu działania mogą być w sprzeczności z przepisami Konstytucji, która stwierdza, że podstawą ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej jest własność prywatna (art. 20).

Jeśli na skutek działań rządu prywatni wydawcy zostaną wyeliminowani z rynku, doprowadzi to *de facto* do istnienia wyłącznie jednego podręcznika, opracowywanego przez ministerstwo dla szkół podstawowych i gimnazjów. Brak alternatyw będzie powodował narzucanie jednego sposobu myślenia i metod nauczania wszystkim dzieciom, a nauczycieli zmusi do korzystania z podręcznika bez względu na jego jakość. Ponadto, na wyższych etapach edukacji istnienie jednego podręcznika do historii czy wiedzy o społeczeństwie, opracowywanego według wytycznych polityków jest olbrzymim zagrożeniem dla demokracji.

3. Rozwiązania w innych krajach OECD i UE

Tylko w Grecji, na Węgrzech i Islandii mamy do czynienia z przygotowaniem podręczników przez podmiot rządowy. W większości państw, nauczyciele i szkoły cieszą się szeroką autonomią jeśli chodzi o wybór podręcznika – w żadnym z krajów UE, z wyjątkiem Grecji, Malty i Cypru, nie jest on narzucany przez instytucje rządowe⁶. Dlatego na tle innych państw rozwiniętych Polska będzie wyróżniać się niekorzystnie, promując podręcznik opracowywany na zlecenie polityków i eliminując z rynku konkurencję niezależnych wydawnictw.

Z kolei partycypacja państwa w kosztach podręczników jest rozwiązaniem popularnym w krajach Unii Europejskiej, i przyjmuje ona różnorodne formy. W żadnym jednak nie ogranicza się ona do refundacji wyłącznie jednej wybranej książki. W każdym, poza Grecją, z państw UE w którym to szkoła opłaca podręczniki nauczyciele mają prawo wybrać podręcznik z szerokiej listy zatwierdzonych przez ministerstwo lub nawet w sposób dowolny.⁷ Mechanizm który planuje zastosować się w Polsce, tj. refundacja wyłącznie jednego, wybranego podręcznika praktycznie nie występuje w Unii Europejskiej ze względu na znaczne ograniczenie autonomii nauczyciela i szkoły w przypadku takiego rozwiązania.

⁴ Projekt nowelizacji <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204475/204476/dokument102386.pdf>

⁵ <http://sp2wolow.szkolnastrona.pl/wykaz-podrecznikow-na-rok-szkolny-2013-2014,m,zt,37.html>

⁶ *Key Data on Education in Europe 2012 – European Commission*

⁷ <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/Podreczniki.pdf>

4.**Nieprawidłowości legislacyjne**

Należy zwrócić uwagę, że projekt został przyjęty w błyskawicznym tempie (od przesłania do Sejmu minął niespełna miesiąc), przy czym prośby o opinie do strony społecznej wysłano dopiero na ukończeniu prac.⁸ Mimo, że prośby te zawierają 14 dniowy termin na odniesienie się do projektu, nowelizacja została poddana pod głosowanie już dwa dni później, przegłosowana i wysłana do Senatu. Pokazuje to fasadowość procesu konsultacji społecznej i brak zainteresowania rządu opinią społeczeństwa. Dotyczy to także organów rządowych, m.in. Ministra Finansów, Ministra Sprawiedliwości, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, przez co *de facto* opiniują oni uchwaloną ustawę, co jest bardzo niepokojące w świetle ich licznych uwag do projektu.

Jest to także niezgodne z regulaminem zarówno Rady Ministrów, jak i Sejmu. Mówią one, odpowiednio, że projekt zawiera „wyniki przeprowadzonych konsultacji,

w szczególności, jeżeli obowiązek zasięgnięcia takich opinii wynika z obowiązujących przepisów⁹”, oraz „Uzasadnienie powinno przedstawiać również wyniki przeprowadzanych konsultacji oraz informować o przedstawionych wariantach i opiniach, w szczególności jeżeli obowiązek zasięgnięcia takich opinii wynika z przepisów ustawy. W wypadku komisyjnych i poselskich projektów ustaw, w stosunku do których nie przeprowadzono konsultacji, Marszałek Sejmu przed skierowaniem do pierwszego czytania kieruje projekt do konsultacji w trybie i na zasadach określonych w odrębnych ustawach.”¹⁰

Ponadto, zasięgano opinii Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumenta, który zwracał uwagę na brak określenia w nowelizacji następujących kwestii:¹¹

- a) w jakim trybie ma odbywać się zlecenie opracowania i wydania podręcznika
- b) jakie podmioty mogą brać udział w opracowywaniu i wydaniu podręcznika
- c) czy podręczniki opracowane przez rząd mają być dostępne obok podręczników wydawanych przez rząd lub czy też mają docelowo je zastąpić

Odwołana trzy tygodnie później Prezes UOKiK nie dostała odpowiedzi na swoje wątpliwości, o czym informuje w późniejszym piśmie.¹² Co więcej, poprawki klubów parlamentarnych uwzględniające odpowiedzi na punkt pierwszy zostały odrzucone w komisji.

⁸ <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204487/204489/dokument102399.pdf>

⁹ http://rcl.gov.pl/regulamin_pracy_RM.pdf

¹⁰ <http://www.sejm.gov.pl/prawo/regulamin/kon7.htm>

¹¹ <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/198850/198889/198891/dokument99099.pdf>

¹² <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/198850/198852/198854/dokument99816.pdf>

Również Rządowe Centrum Legislacji zwracało uwagę na nieprawidłowości w procesie uchwalania nowelizacji, w szczególności:

- brak uzasadnienia zmian,
- brak przewidywanych skutków społecznych i finansowych,
- brak określenia procedury zlecenia, opracowania i wydania podręcznika,
- brak założeń do aktów wykonawczych
- oraz przede wszystkim, nieuzasadnione użycie trybu pilnego i bardzo krótkie vacatio legis.

Również te uwagi nie zostały uwzględnione.¹³

5. Nieścistości w oświadczeniach rządu

Przedstawiciele rząd w zapowiedziach i na konferencjach prasowych nierzetelnie porównują koszt jednego „podręcznika rządowego” do boksów wydawniczych, które zawierają około 15 książek.¹⁴ Ten sposób porównania stawia wydawnictwa w bardzo niekorzystnym świetle (25 złotych za podręcznik vs 250 złotych za box), podczas gdy cena samego podręcznika bez boksu to średnio 40-50 złotych za dwie części.¹⁵

¹³ http://www.ksiazka.net.pl/fileadmin/redakcja-zalaczniki/Opinia_prawna_Biura_Leg_Sejmu.pdf

¹⁴ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/darmowy-podrecznik-za-ktory-zaplaci-rzad-premier-wyeliminuje-patologie-na-rynku,393496.html>

¹⁵ <http://sklep.wsip.pl/cykleserie/cykle/wesola-szkola-i-przyjaciele-edukacja-wczesnoszkolna-sc422/>

Tabela 1.

Tytuł serii	Cena za box	Zawartość box ¹⁶	Cena podręcznika osobno ¹⁷	Cena jednej książki w pakiecie
Wesoła szkoła i przyjaciele	231	Podręczniki (części 1-5); Karty pracy (części 1-5); Zeszyty (części 1-5); Wyprawkę (części 1-2); Zajęcia komputerowe - podręcznik z ćwiczeniami.	ok. 40 złotych (cztery części)	11,55 zł
Nowe Już w szkole. Szkoła na miarę	215	Podręcznik z płytą CD-ROM kl. 1 cz. 1 Podręcznik z płytą CD-ROM kl. 1 cz. 2 Zeszyt ćwiczeń z zeszytem do kaligrafii kl. 1 cz. 1 Zeszyt ćwiczeń kl. 1 cz. 2 Zeszyt ćwiczeń kl. 1 cz. 3 Zeszyt ćwiczeń kl. 1 cz. 4 Matematyka z lupką kl. 1 cz. 1 Matematyka kl. 1 cz. 2 Wycinanka z wyprawką kl. 1 cz. 1 Wycinanka kl. 1 cz. 2 Zajęcia komputerowe z płytą kl. 1	50 (2 części)	19,55 zł
Uczę się z Ekoludkiem	189	Podręcznik część 1-2 Ćwiczenia część 1-4 Zeszyt do kaligrafii część 1-4 Zeszyt do matematyki część 1- 4 Spotkania z komputerem - z płytą CD	48 (2 części)	12,60 zł
Witaj szkoło!	239	Podręcznik – 2 części Ćwiczenia – 4 części Matematyka. Podręcznik z ćwiczeniami – 4 części Karty z pomocami Karty z pomocami. Matematyka. Ćwiczenia muzyczne	n/d	19,92 zł

Źródło: opracowanie własne

¹⁶ Źródło – strony wydawnictw

¹⁷ Źródła – sklepy internetowe

Jednocześnie, w zapowiedziach rządu pomija się materiały edukacyjne w postaci ćwiczeń czy zeszytów do poszczególnych przedmiotów. Mają one być drukowane przez szkoły, na co dostaną one dofinansowanie w wysokości 50 złotych na ucznia. Jednakże, zakładając, że uczniowie będą dostawać ich tyle ile obecnie, wtedy koszt samego druku wyniesie około 109 złotych, co oznacza 32,5 mln złotych kosztów przerzuconych na szkoły.

Tabela 2.

	Stron	Cena ćwiczeń (190 zł razem)
Uczę się z Ekoludkiem klasa 1. Sprawdziany	84	16 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Ćwiczenia część 4.	92	23 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Ćwiczenia część 3.	103	23 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Ćwiczenia część 2.	80	23 zł
Uczę się z Ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do matematyki Część 1	40	5,09 zł
Uczę się z Ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do matematyki Część 2	40	5,09 zł
Uczę się z Ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do matematyki Część 3	40	5,09 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do kaligrafii część 4.	72	5,36 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do kaligrafii część 3.	64	5,36 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do kaligrafii część 2.	48	5,36 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do kaligrafii część 1.	32	5,36 zł
Uczę się z Ekoludkiem klasa 1. Zeszyt do matematyki Część 4	40	5,09 zł
Uczę się z ekoludkiem klasa 1. Ćwiczenia część 1.	87	23 zł
Uczę się z ekoludkiem Klasa 1. Karty pracy część 1.	88	13,5 zł
Uczę się z ekoludkiem Klasa 1. Karty pracy część 2.	80	13,5 zł
Uczę się z ekoludkiem Klasa 1. Karty pracy część 3.	103	13,5 zł
Razem stron	1093	
Koszt druku 1 strony = 10 groszy	109,3	

Źródło: opracowanie własne

Warto też zwrócić uwagę, że docelowa cena podręcznika określona przez rząd (25 złotych) musi być ceną zaniżoną. Jak ministerstwo edukacji samo przyznaje w Ocenie Skutków Regulacji, zysk wydawnictwa to 10%¹⁸, więc cena „po kosztach” z założeniem zachowania jakości powinna wynosić 38-45 złotych. Optymistyczne wyliczenia ministerstwa biorą się zapewne z trzech czynników:

- Założeniu zmniejszenia kosztów dystrybucji o 85% poprzez wyeliminowanie pośrednictwa księgarni i dystrybutorów. Zapomina się przy tym o fakcie, że podręczniki w dalszym ciągu będzie trzeba przewieźć, magazynować, zamawiać, etc. Koszt nie ulegnie więc tak drastycznemu zmniejszeniu, a ta sama praca, generująca dodatkowe koszty, będzie musiała być wykonana przez nauczycieli, szkoły i urzędników.

¹⁸ <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204475/204476/dokument102388.pdf>

- Wyłączeniu kosztów pomocy naukowych i materiałów dla nauczycieli, które wcześniej gwarantowały wydawnictwa. Według argumentacji Ministerstwa, koszt ten nie powinien być uwzględniany ponieważ zapewnienie materiałów edukacyjnych jest kompetencją samorządu. Nie zmienia to jednak faktu, że koszt dalej będzie ponoszony poprzez większe wydatki publiczne, a więc z pieniędzy podatników,
- Nie uwzględnia się podatków (VAT i CIT), których państwo nie musi płacić.

Warto też zwrócić uwagę na to, że w Ocenie Skutków Regulacji rząd ocenił, że nowelizacja ustawy będzie miała *pozytywny* wpływ na finanse publiczne, tj. będzie skutkowałą wpływami do budżetu. Oparte to zostało na założeniu oszczędności w programie Wyprawka Szkolna oraz zwiększonych wpływów z tytułu podatku VAT – według autorów, rodzice zwolnieni z obowiązku kupna podręczników opodatkowanych 5% VAT wydadzą te środki na inne produkty o stawce 23%.¹⁹ Trudno zrozumieć tą kuriozalną logikę, wedle której urzędnicy stwierdzili, że kupno podręczników dla 550 000 dzieci zamiast kosztów przyniesie zyski budżetowi państwa.

Opinię, że skutki finansowe projektu ustawy obliczone są nierzetelnie i na nierealnych założeniach podziela także Ministerstwo Finansów, które podczas procesu opiniowania projektu zwracało uwagę m.in. że:²⁰

- argumentacja która stwierdza zwiększenie wpływów z tytułu VAT dzięki projektowi jest nieprawidłowa i powinna zostać wykreślona, a w rzeczywistości, projekt spowoduje ich spadek ze względu na mniejsze wydatki na podręczniki,
- nie można jako źródła finansowania wskazać „rezerwy ogólna państwa”, ponieważ ze swojej definicji nie ma ona konkretnego przeznaczenia, a zawiązywana jest na wypadek nieprzewidywalnych zdarzeń,
- przyjęte mechanizmy finansowania są nieściste lub posiadają luki,
- podczas kalkulacji popełniono błędy matematyczne, np. obliczono podatek VAT od ceny brutto, nie netto.

W związku z powyższym należy uznać za nierealne wydanie podręcznika w cenie zapowiedzianej przez rząd o porównywalnej jakości do obecnie wydawanych podręczników. Jest to szczególnie wątpliwe biorąc pod uwagę, że rząd planuje przygotować cały podręcznik w ciągu zaledwie pół roku.

Co ważne, według wcześniejszego stanu prawnego rząd musiałby przygotować podręcznik w czasie jeszcze krótszym, bo 3 miesiące. Wiąże się to z ustawowym terminie 15 czerwca jako ostatecznej daty ogłoszenia podręczników używanych

¹⁹ <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204475/204476/dokument102388.pdf>

²⁰ <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/204462/204475/204479/dokument105219.pdf>

w szkole. W projekcie nowelizacji została ona usunięta, a listę podręczników można ogłosić w dowolnym momencie. Według tłumaczeń minister Kluzik-Rostkowskiej „termin ten służył tylko wydawnictwom”. Jest to nieprawda, ponieważ ustalenie terminu ogłoszenia książek na następny rok szkolny przed końcem poprzedniego miało na celu umożliwienie obrotu używanymi podręcznikami, a artykuł ten w podpunkcie b) zobowiązywał dyrektora do organizacji takiego handlu.²¹ Obecna zmiana służy tylko temu, aby rządowy podręcznik mógł być wprowadzony jeszcze w 2014 roku, narusza dotychczasowy porządek prawny i umożliwia przygotowanie podręcznika na ostatnią chwilę przed rozpoczęciem roku szkolnego. Istnieje obawa, że rządzący świadomie nie chcą dopracować ustawy i wprowadzić *vacatio legis* do roku szkolnego 2015/2016, ze względu na nadchodzące wybory. Negatywne konsekwencje takiego pośpiesznego działania, dyktowanego kalendarzem wyborczym, poniosą uczniowie.

6.

Podsumowanie

Przykłady innych krajów Unii Europejskiej pokazują, że w celu obniżenia wydatków rodziców na podręczniki i materiały edukacyjne rząd wcale nie musi wydawać własnego podręcznika. Skutecznie mogą istnieć systemy oparte na refundacji bądź wypożyczeniu przez szkoły komercyjnych tytułów. Niestety, ustawa w obecnym kształcie nieuchronnie będzie prowadzić do wypierania niezależnych i prywatnych wydawnictw, tworząc w praktyce monopol państwowy. Zlikwidowanie mechanizmów wolnorynkowych oraz nauczanie z podręczników nad którymi kontrolę będą mieli politycy jest zagrożeniem dla konkurencji, pluralizmu, demokracji oraz jakości edukacji. Same zmiany są wprowadzane w pośpiechu, bez uwzględnienia krytycznych uwag, w tym pochodzących z innych instytucji publicznych, co budzi obawy, że rządzącym bardziej niż na jakości legislacji zależy na kalendarzu wyborczym. Interesy polityczne przeważały nad interesem uczniów i ich rodziców.

²¹ <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19910950425&type=3>

Forum Obywatelskiego Rozwoju

FOR zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza, aby skutecznie chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Naszym celem jest zmiana świadomości Polaków oraz obowiązującego i planowanego prawa w kierunku wolnościowym.

FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat oraz publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą, wymiar sprawiedliwości i tworzenie prawa. Z inicjatywy FOR w centrum Warszawy i w internecie został uruchomiony licznik długu publicznego, który zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia państwa. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

Wspieraj nas!

Pomóż nam chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym.

Zdrowy rozsądek oraz wolnościowy punkt widzenia nie obronią się same. Potrzebują zaplanowanego, wyłożonego i skutecznego wysiłku oraz Twojego wsparcia.

Jeśli jest Ci bliski porządek społeczny szanujący wolność i obawiasz się nierozsądnych decyzji polityków udających na Twój koszt Świętych Mikołajów, poprzyj nasze działania swoim darem pieniężnym. Twój dar umożliwia nam działalność oraz potwierdza słuszność i skuteczność naszego wysiłku.

Każda darowizna jest dla nas ważna. Potrzebujemy zwłaszcza regularnego wsparcia. Zachęcamy do dokonywania nawet niewielkich, lecz regularnych wpłat.

Już dziś pomóż nam chronić wolność - obdarz nas swoim wsparciem i zaufaniem.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju - FOR
Al. J. Ch. Szucha 2/4 lok. 20
00-582 Warszawa

Kontakt

tel. +48 22 628 85 11, +48 691 232 994
e-mail: info@for.org.pl
www.for.org.pl

Kontakt do autora analizy

Hubert Guzera
e-mail: hubertguzera@gmail.com

Dołącz do nas: facebook.com/FundacjaFOR

Załącz Klub FOR: www.for.org.pl/pl/kluby-FOR